

KÉPZŐMŰVÉSZET

LÁSZLÓ GYULA

„A legjobb magyar szobrász”

100 ÉVE SZÜLETETT MEDGYESSY FERENC

A címben Ferenczy Béninek, a pályatársnak szavait idézem. Nem „a legna-
gyobb”, nem „a páratlan”, nem „zseniális”, nem is „hasonlíthatatlan” hanem —
egyszerűen, a „legjobb”. „Magyar” szobrász, azaz annak a 14—15 milliós közép-
európai népnek szobrásza, amely mintegy ezerháromszáz éve él a Kárpát-medencé-
ben. Egy népnek, amelyik fenséges erővel indult az Árpád-korban és a Vegyesházi
Királyok alatt, majd a török hódítás és Bécs urai mintegy háromszáz évre kikap-
csolták Európából. Végül is „szobrász”, azaz olyan ember, aki az életben fogamzott
csodát rideg anyagban, kőben, bronzban álmodja újra.

A szobrászat nemcsak művészség, hanem emberség is. Az ember pedig komor
vagy vidám, magábavonuló vagy kitárulkozó, nyugalmat kedvelő vagy tánkra per-
dülő, gyermek, fiatal, érett, öreg s mindez egyetlen szervezetben, egyetlen egyéniség-
ben játszódik le. Vajon a szobrászban munkáló ember hogy talál e gazdagsághoz
illő kifejező eszközöket? Úgy, hogy különböző anyagokkal dolgozik s minden anyag-
nak meg van a maga természeté, amely ráfelel hangulatainkra. A kő zárkózott, meg-
fontolt, nagy nyugalom árad belőle, a bronz minden porcikája mozog, játékos, maga-
mutogató. A kerekoszobor a valóság, a dombormű annak „égi mása” — a látszat tün-
déri játéka. Mindezt átszövi a lepel — ha ráborul a testre — ez is lehet komoly,
függőleges esésű, mint a görög oszlopok vájatai, de lehet könnyedén libbenő, lehet
testet takaró, de lehet testet sugalló is. Megannyi új árnyalat az anyag természeté-
nek változatain. A szobrászban élő sokszínű ember magára találhat bennük. Gyanú-
sak, akik mindig ugyanazzal a stílussal élnek — kevés a mondanivalójuk, ugyanis a
felület is sugall: a simaságot, az érdességet, a formák hullámverését vagy csendesé-
dését. S ne feledkezzünk meg végül a legfontosabbról: a szobrok — akárcsak mi —
nők és férfiak, netán az állatvilágot idézik. Mindenesetre a két nem jellege is át-
szövi a szobrok mondanivalóját, akárcsak a szoborban megvalósuló cselekmény, a
szoboralak arckifejezése és még sok minden. Íme: a szobrász „kelléktára”, amelyben
megtalálhatja önmagát.

Hogyan élt e gazdag lehetőségekkel Medgyessy Ferenc, tudott-e sok ezernyi
szobrász tengersok szobra után újat hozni? Ha szobrászatának egyik legfőbb értékét
keressük, talán nem tévedünk, ha azt mondjuk: Medgyessy Ferenc meglátta az em-
berben, a modellben a szobrot és addig dolgozott, amíg a testben rejtő szobrot
meg nem valósította. Nem addig tehát, amíg a „szobor majd megszólalt”. Hogy job-
ban értsük miről is van szó, idézzük egyik anekdotaként keringő mondását, amit
egy lovas szobrárt bírálónak mondott: „ez nem ló, ez szobor”. Egy másik eset, talán
még jobban bevilágít a kérdésbe, amelyre feleletet keresünk. Egyik szobrász lovas
szobrának bíráló bizottságában vett részt. A szobrász bizonygatta, hogy nálánál job-

ban senki sem ismeri a lovat s ez szobrának erénye. Medgyessy csak annyit mondott a szoborra: „ilyen lovat a kanca is tud elleni”.

A szobor tehát nem a látvány másolata, hanem a látványban lappangó ütemrend, formai rimelések, egyensúlyjátékok, egymásnak felelgető felületekből kialakított új test, amely úgy viszonylik a látványhoz, mint a vers az élő beszédhez. Amiképpen a vers élő beszédünk zenei, ütembeli, ráhangzó s más elemeit felerősíti, elrendezi, akként jár el a szobrász is a valósággal. Amiképpen a vers a sorok között kísérti a kimondhatatlant, úgy alakulnak Medgyessynél a „valóság hűséges megfigyelésén alapuló kitalált formák” valamivé, amely olyan is mint a látvány, de különbözik is tőle s nehezen tudjuk tetten érni, hogy miként is történt meg a valóság színeváltozása.

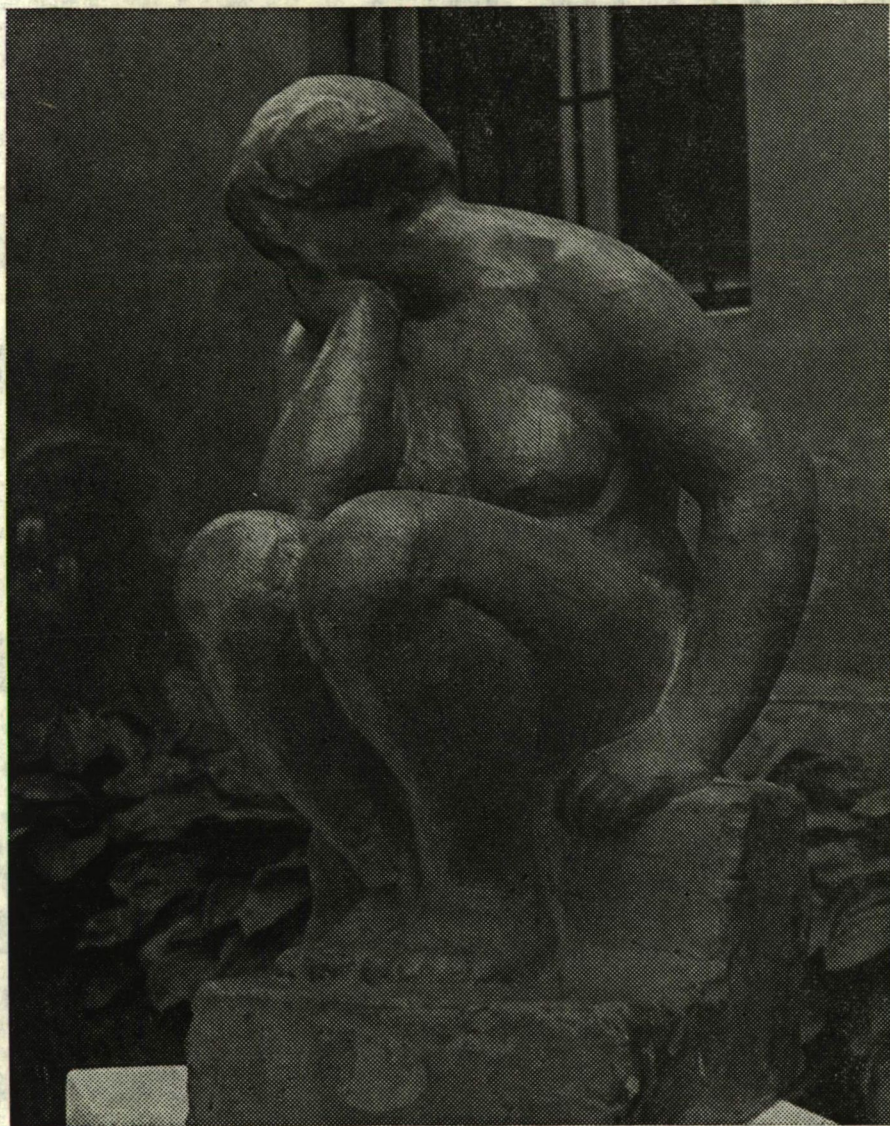
Kíséreljük meg „rajtakapni” Medgyessyt, szinte mintegy munka közben figyelve, miként változik át nála domborművé, szoborrá a látott valóság.

Vegyük kézbe kicsiny, 10×10 cm-es önarcképét. Hátraszegett fej, amolyan „quos ego!” — majd megmutatom nektek. A „nyakas debreceni” arcéle rajzolódik elénk, de hogyan? Ez a „hogyan” adja ugyanis a művészi megformálás erejét. Erről a következtőt figyelhetjük meg. A görög időktől kezdve a domborművek háttere általában sima, közömbös. Ebből a háttérből emelkedik ki például a fej, akként, hogy a közelt és távlt arányosan csökkenti a szobrász. Oldalnézetből legközelebb áll a szemlélőhöz a fülkagyló, legtávolabb az orr gerince, ezt a műben is így látjuk s e két térréteg közt helyeződik el a fej többi formája, ugyancsak természetes mélységeinek megfelelő arányos csökkentéssel. Nem így Medgyessynél. E kis remekmű minden porcikája részt vesz a mű alakulásában. A háttér nem közömbös, hanem együtt hullámzik a fej formáival, méghozzá akként, hogy amit ki akar emelni, ami hangsúlyt kap, ott a háttérrel mélyebbre süllyeszti, aminek domborodását látszólag csökkenteni akarja, ott a háttér egészen a fej formáig emelkedik. Lélegzik tehát a mű, mozgás kerül bele, nincsen holt felülete. De nemcsak a háttér jellege változik meg nála, hanem a fej formáinak tömege sem csökken arányosan, hanem szinte hogy a síkban marad és csak enyhe hullámverés érzékíti a részleteket. Például egy magasságban van a fül az állal, a homlokkal. A dombormű és a rajz ötvözetét teremtette meg itt Medgyessy, egyiptomi, ögörög és etruszk példák lebegtek szemei előtt. Nem a valóság mása ez a kis remekmű, hanem a valóságban benne rejlő látvány új erőkhöz igazodik, amelyek árapályra ad feszítő erőt a konok tartású fejnek.

Ahelyett, hogy sokat markolnánk és e rövid ismertetés során belevezsnénk az életmű bemutatásába (több mint 300 műve van!) inkább egy-egy művön kísérjük tovább azt a folyamatot, hogy hogyan lesz szobor a látványból. Vegyünk egy kőszobrot és egy bronzot.

„Kövér gondolkodó” — Medgyessy jegyzőkönyvében hozzátette: „a hús szimfóniája”. Kuporgó, kövér női alak, jobb karja jobb lábára könyökölve „támasztja” a fejet. Ha ezt a mozdulatot élő modellen ellenőrizzük, akkor láthatjuk, hogy a végtagok között sok a rés, az áttörés: Medgyessy szobrán egy sincsen. Úgy duzzasztotta a testet, hogy formái összeérnek és egyetlen nagy tojásfelületbe zárják a szobrot. Akár sziklanagyságúra nőhetne, egyetlen porcikája sem törnék le. Tudnunk kell, hogy Medgyessy, ha kőszobrot tervezett, az agyagmintát úgy építette fel, hogy nem tett bele tartó vasakat, hanem az agyag maga tartotta önmagát s így alul volt a legterebélyesebb s felfelé mindig kisebb tömegű lett, hogy alátámaszthassa a mind feljebb és feljebb torlódó formákat. Ezzel megtalálta azt a módszert, hogy puha agyagba is kőszerű szobrokat tudott tervezni. De az anyaggal való alku tovább is megfigyelhető ezen a szobron: egész jobb oldala egyetlen domborműbe zárja a test formáit: olyan, mintha a belülről kifelé duzzadó test egy láthatatlan sík ellenállásába ütköznék. A domborművesedő szobor, a szoboruló dombormű az a határterület, ami Medgyessy szobrait nagy erővel különbözteti meg az egykorú európai és magyar művektől. Még valami: Medgyessy kőszobrait úgy formálta emberi alakká, hogy például szabadban álló szobrainak öbleiben ne ülhessen meg az eső, s télen ne repeszthesse a fagy. Medgyessy szobrainak minden formája domborodó forma, nin-

csen egyetlen öblösödő felülete sem, ami annak látszanék, az két domború forma találkozása. Persze nehéz e tisztán szobrászi kifejező eszközök hatását „szóvá tenni”, akárcsak a zeneművek „tartalmát” sem lehet szavakra fordítani.

MEDGYESSY FERENC: KÖVÉR GONDOLKODÓ

Medgyessy kőszobrainak mindegyikében megfigyelhetjük azokat a jellemvonásokat, amiket a „Kővér gondolkodó”-nál. De még tovább is szöhetjük Medgyessy magafaragta kőszobrainak jellemzését. Nincsen egyetlen tükörsimára csiszolt szobra sem, szobrainak felülete általában érdes. De ez érdesség sem egyöntetű, hanem sűrűsödik és ritkul aszerint, hogy feszülő formára borul-e (mint például a homlok),

vagy lazára (mint például a haj vagy redőzet). Ez az érdesen hagyás is tudatos művészi kifejező eszközzé vált Medgyessy kezén. Ha ugyanis felületeit nagytóval néznők, olyanok lennének, mint a Hold kráterekkel szagatott felszíne: minden mélyedésben ott ül az árnyék, de ott csillámlik a fény is. A Medgyessy-szobrok erősen megvilágított felületeiben is ott bujkál az árnyék, és a legsötétebbjében is szikrázik a halavány fény. Ekként fény és árnyékburok zárja magába a szobrot s e derengés sejtelmes melegséggel sugárzik. Ez jellemző minden Medgyessy-szoborra, még a bronzokra is.

Térjünk át egyik bronzszobrának megfigyelésére. Tudvalevő, hogy Medgyessy fiatalon orvosi oklevelet szerzett, s így joggal vethetjük fel azt az izgalmas kérdést, hogy miként viszonylanak Medgyessy „húséges megfigyelésen alapuló kitalált formái” a bonctani hitelességhez! Álljon erre példaként s egyúttal bronzainak például is a „Magvető” című szobra. (Ennek rajza került Móricz Zsigmond Magvetőjének címlapjára, de a rajz nem a szobor vázlata, hanem a kész szobor nyomán készült!) E megjegyzés kapcsán térjünk ki arra, hogy Medgyessynek úgyszólván minden szobra rajzból kelt életre. Szenvedélyesen figyelte a kendőzetlen emberi mozgást. Móricz jegyzőkönyvébe jegyezte a beszélgetéseket, Medgyessy jegyzőkönyvébe rajzok kerültek, futó vázlatok. „Magvető” című szobra mintha ellentmondana ennek, hiszen mezítelenül ma senki sem vet. Ma nem, de egykor igen, mert ez hozzátartozott a vetés eredményességének mágiájához. Ám Medgyessynél nem ilyen ősi az indok: egyszerűen nem szerette a ruhát, amelyben az emberi test gyönyörűsége formavilága szabók szabászatának áldozata lesz és a karok, törzs, lábak fenséges felületei helyett élettelen bábbá változtatja az embert. Az ősi vetésmítosz mégis átsejlik ezen a szobron éppen az ifjú mezítelensége miatt: nem mindennapi látványról van szó, hanem a mindannyiunkban jelképpé nőtt magvetésről. Ez a nyugati világban a Biblia tudattalan emléke és a műveltség jelképévé vált (van például Magvető kiadónk). Mindez a szobrot kiemeli hétköznapjainkból, és jelképpé teszi. Régebben egyszer pontos bonctani megfigyelésekkel kísértem a szobor domborzatát és érdekes megfigyeléseket tehettem, amelyek éppen a test szoborrá válásának misztériumára vonatkoznak. A vetés csak pillanatokra meg-megálló, de folyamatos mozgását például azzal érzékítette Medgyessy, hogy a testtámasztó lábba nehezedő kontrapostját majdnem elsikkasztotta, de ezzel elérte, hogy a mozdulat nem változik állóképpé, ellenkezőleg, a térben tovahaladó mozgás képzele támad bennünk. A hátralendülő jobb kart a mellizom összehúzódása kíséri, ami viszont az előrelendülés velejárója, így hát itt is két mozdulat játszik egymásba. Az egész szobrot finom csavarment járja át a lábaktól az elhajló fejig. A szobor széles mozdulatú karjai és lábai között kimaradó negatív terek ütemmenete is a mozgás képzetét sugallja. A szobor gyönyörű, bár sem bonctanilag, sem a mozdulat szempontjából nem „hiteles”. Például félrehajtott fejjel nem vetnek, hiszen sasszemmel figyelik közben, nehogy a szórt magok „ablakot” hagyjanak, azaz a magok egyes foltokon hiányozzanak. Igen ám, de a szobortest finom csavarodását éppen ez a föld felé néző elhajlás fejezi be, a szobor éppen ezáltal lesz művészileg „hiteles”. Medgyessy beszélt egyszer arról, hogy a munka kezdetén ő irányítja a szobrot, de aztán lassan a szobor veszi át formálódásának irányítását, és annál jobb lesz, minél inkább átengedi magát a szobor diktátumának.

Száz és száz, előre nem látható találkozás, véletlen, akarat és álmom ötvöződik egy-egy szoborban s ezek nálunk leggazdagabban Medgyessy életművében jelentkeznek, így lett „legjobb” szobrászunk.

Még arra is felelnünk kellene, hogy mi az, ami Medgyessyt magyar szobrásszá avatja; különösen kielezi ezt a kérdést, hogy a harmincas-negyvenes években „Turáni lovasa” s más szobrai nyomán divat volt benne látni az ősmagyar szellem újrábredését. Halála után több mint 20 évvel higgadtabban ítélnélünk. Anyai bizonyos, hogy művészetét nem tudnók más országokban elképzelni: nem itáliai, nem német, nem francia, nem orosz s nem más sem, csak éppen nálunk van otthon. Talán éppen azért, mert itt nőtt fel, ennek a tájnak emberei közt érezte jól magát? Egy-

szer kérdeztem tőle, hogy ugye „Ósmagyar”-jának termete és arca önarckép. Azt felelte, hogy neki nem önmaga járt eszében, hanem a Debrecen környéki magyar emberek alkatára, kiállására, kifejezésére emlékezett. Tehát nem messze múlt mitológiák ébredtek benne, hanem a jelen éles megfigyelése. Alakjai éppen ezért nem a görög szépségeszmény arányrendjében lépnek elénk, hanem a mindennapi munka tömörítette testüket, kissé Ázsia és Európa határain kialakult fajtajelleget mutatnak. Ő maga, ha magyar művészetről esett szó, mindig arról beszélt, hogy monumentális formák, amelyek elbírák a reájuk rajzolt díszítést. Szinte példaképe volt az a hortobágyi csalikacsa, amelyet ott valami szemétdombról vett fel, s amelynek nagy, nyugodt formáit az egyiptomi szobrokhoz hasonlította.

Szobrai átmenetek a rajzok, domborművek és kerekkszobrok közt s így mind-egyikben benne van a másik is. Ez a „nem egyoldalúság” lenne az, ami benne magyar? Vigyázzunk, ne essünk a szavak csapdájába, maradjunk meg érzésünk mellett, amely ingadozás nélkül jelzi, hogy Medgyessy művészetében rólunk van szó, itt a helyük, de egyúttal európaiak is, hiszen végtére is Európában bontakozik ki életünk! Medgyessy nem kapcsolódott egyik európai művészeti áramlathoz sem, tanítómesterei az ógörögök, egyiptomiak, etruszok és a magyar népművészet voltak.

*

Száz éve született s több mint húsz éve halott már — de „csak a teste”. Szellemét, meleg emberségét, feledhetetlen művészetét szobrai életben tartják.

Ezt az élő Medgyessyt idézték meghatottan e kis emlékezés sorai is.

Baráti levél a 75 éves Gy. Szabó Bélához

Kedves Béla!

Minden Újesztendőkor megkapom kis méretű fametszetedet, amelyben nekem — s nyilván jó néhány barátodnak — boldog jövődöt kívánsz. Jól esik, hogy számon tartasz, ám most hadd köszöntselek én 75. születésnapodon, merthogy a *Korunkban* olvastam, hogy magad mögött hagyta századunk háromnegyedét.

A minapjában egyik barátom kért: írám meg neki, kik szóltak bele alakító erővel életembe. Négy sűrű oldalon sorakoztak a nevek, mindegyikük csak egy jelzőt — epitheton ornansot — kapott, jelezvén, hogy az élet melyik mozzanatát formálta meg bennem. A XX. század magyar szellemi életének csillagos ege szikrázik bennem, s Te a következő jelzőt kaptad: „Gy. Szabó Béla szikrázó tájképei”. Igen Béla, ezt az ajándékot köszönöm Neked.

Művészekről szólva szinte kötelező, hogy elmondják, ki volt mestere, ki volt reá hatással. Ha veled kapcsolatban teszem fel a kérdést, nem valamelyik festő elődöd képe rajzolódik elélem, hanem a Szamos-part. A víz örvénylő sodrása, a köveken torlódó habzás, a folyókra hajló fák levelén csillanó napfény, az összeborzolódt fű kócosága, égre nyíló virágok, zsurlók kecsessége. Ezek a „mestereid”, ezek tanítását követted életedben, ezek titkait kutattad szenvedélyes szorgalmaddal, fegyelmzett tehetségeddel. Nem lankadó munkatempódról legendák keletkeztek, hogy minden napodat szakaszokban élted, pontos helyet adva a munkának, művelődésnek és pihenésnek. Így megy ez Nálad több mint fél évszázada, napról napra. A „nulla dies sine linea” elve él ezernél jóval több fametszetedben. Az a szép benned Béla, hogy nemcsak mások, hanem Te magad is becsülöd, amit megteremtettél. Egy „jelentéktelen” mozzanaton keresztül láttam ezt meg benned. Soha nem felejtetem félőn